

*Reconstructie-tekening
oude St. Petrus kerk*

BOUWGESCHIEDENIS KERKEN WAGENBORGEN

Nadat in de 8e eeuw de bewoners van onze streek tot het christendom waren bekeerd, werden in het noordelijk gebied van Groningen en Friesland vele kerken gebouwd op de opgeworpen terpen.

Wagenborgen had een dergelijk kunstmatige hoogte niet nodig. Zij was van nature op hogere zandplaten gelegen.

Een belangrijke oorzaak van de veelheid aan godshuizen moet worden gezocht in de geografische ligging. In de 9e tot de 12e eeuw, toen de meeste kerken werden gesticht, verkeerden de dorpen in onze regio in een geïsoleerde positie. Vooral in de herfst en winter waren de verbindingen zowel te land als over water vaak moeilijk en was het bezit van een kerk een praktische noodzaak. Ook zal het individualisme en dorpisme hieraan niet vreemd zijn geweest.

Immers een woongemeenschap met een kerk kreeg de status van dorp.

Na aanvankelijk nog met materiaal uit de directe omgeving (hout en riet) te hebben gebouwd, ging men later over op tufsteen, een grijze natuursteen uit het Eifelgebied.

In de 2e helft van de 12e eeuw ontdekte men ook in het Noorden de kunst om van klei baksteen te produceren. (Romaanse-periode)

De oude Petruskerk

In Wagenborgen zal als eerste godshuis een bakstenen kerk hebben gestaan op dezelfde hoge plaats in het dorp als de huidige.

Kerken werden immers daar gebouwd waar het dorp zijn hoogste punt had, vanwege de veelvuldige watervloeden.

Wagenborgen is gelegen op de meest noordelijke en grootste van een reeks zandplaten, die zich tussen de zeeklei en de venen uitstrekt tot aan de woudgordel in het zuidelijk gedeelte van het Oldambt.

Zo'n hoge zandplaats werd een „gast" genoemd. Deze gast die in de omgeving van het kerkgebouw het hoogst was en is, was uiteraard een relatief veilige plaats, vooral in een tijd dat de westelijke boezem van de Dollard zo dicht het dorp genaderd was door de vele dijkdoorbraken uit die tijd. Slechts enkele hoge vloeden hebben in Wagenborgen ernstige schade aangericht (1580 en 1589).

We schrijven +/- 1450.

Als parochie wordt Wagenborgen voor het eerst vermeld in een oude akte uit die tijd.

Ze behoorde onder de proosdij Farmsum. Deze proosdij (= het rechtsgebied van een proost, voorzitter van een kapittel van kanunniken aan een kerk) omvatte het gebied in het Oosten van Fivelingo en Oldambt.

Uit die tijd dateert vermoedelijk ook het eerste kerkgebouw.

Er lag vroeger in de kerk boven de zolder onder het oude vliergebint een balk met daarin gebeiteld het jaartal 1568.

Maar dit geeft ons nog geen zekerheid omtrent het bouwjaar van die kerk.

Hoogstwaarschijnlijk heeft in dat jaar een verbouwing plaatsgevonden omdat de oude luidklok van een nog vroegere datum dateert.

Ten oosten van deze kerk (op de hoek van de Kerkstraat met de Hoofdweg) stond destijds een klokkenhuis dat mogelijk gewijd was aan Onze Lieve Vrouw en de Heilige Nicolaas, wier beeltenis op de toenmalige klok, daterende uit 1479, zou zijn voorgekomen.

Op de kaart van Coenders uit 1686 vindt men onder de 20 dorpen in de provincie Groningen, die destijds in bezit waren van een klokkestoel, ook Wagenborgen.

Zoals het verslag van Meester Smeding al vermeld (zie elders in dit gedenkboek) was die oude kerk een heel oud vierkant gebouw, van grote stenen. De muur was van binnen gevuld met steen en kalk en had enige voeten dikte. Dit oude gebouw heeft dienst gedaan tot 1883 en heeft vele verbouwingen gekend.

Als gevolg van het feit, dat in het jaar 1717 de preekstoel van de muur viel en een groot gat in de gevel veroorzaakte, is de kerk in het jaar daarop vervangen. (van der Aa, deel XII,-1.849-blz. 5213).

Vervangen moet in dit geval zeer waarschijnlijk worden opgevat als algeheel herstel.

Dit komt namelijk ook tot uitdrukking in de consistoriale notulen. Ds. Georgius Hijll tekent aan:

„Den 7 November 1717 in de namiddagpredicatie is de predigstoel omgevallen, waarop door Kerckenraad en Carspelluiden is geresolveerd een smeekschrift over te geven tot herbouwing van 't Huijs des Heren".

In 1718 volgt dan ook een herbouw.

Vele malen is de vóór-reformatorische kerk gewijd aan de Heilige Petrus hersteld en vernieuwd. Ds. Ansingh klaagt in de kerkeradsnotulen vele malen over de slechte onderhoudstoestand.

Tijdens de vergadering van de kerkeraad van Wagenborgen d.d. 9 juli 1822 in het bijzijn van de gecommiteerde kerkvisitatoren de heren

Ds. H. Cannegieter van Winschoten en Ds. W. J. Koppius van Blijham wordt opgemerkt dat het oude kerkgebouw dat in 1718 was herbouwd, nodig moest worden hersteld.

Ds. B. Ansingh vermeldt in de kerkeradsvergadering van die dag:

„Met uitzondering alleen der gewone klacht over den voortdurenden slechten staat onzer kerkelijke gebouwen tengevolge der nalatigheid van het Landsdomein in het voldoen der achterstallige subsidie-gelden aan de gemeente van Wagenborgen verschuldigd".

Zo ook in 1828, toen de dak en zoldering van de kerk werden verwijderd en gerepareerd. Op het kerkdak stond een duiventil. Een heerlijk recht uit vroeger dagen.

BOUW VAN DE HUIDIGE KERK

In het kasboek van de kerkvoogdij wordt melding gemaakt dat in 1880 wachtnachten werden uitbetaald voor verrichte diensten. Of dit destijds gebeurde wegens bouwvalligheid van de eeuwenoude kerk wordt helaas niet vermeld.

Op 6 mei 1882 vindt de aanbesteding plaats. Aan de heren Wessel Brons, aannemer (zoon van de aannemer die in 1849 de oude kerk herstelde) en A.G. Crol, beiden wonende te Scheemda, wordt het werk gegund.

De verantwoording van de uitgaven voor de bouw van de kerk en toren vinden we in het kasboek van de kerkvoogdij.

„In het jaar 1882 der 6 Mei is hier, door Kerkvoogden en Notabelen, aanbesteed het bouwen van eene nieuwe kerk met toren te Wagenborgen. Hiervoor waren 4 inschrijvingsbiljetten ingeleverd, de laagste inschrijvers waren

Wessel Brons en A.G. Crol van Scheemda, voor de som van	<i>f</i>	7449,--
en nog voor eenige verandering	<i>f</i>	11,--
en voor opzigt gekost	<i>f</i>	225,--
Dus in 't geheel gekost	<i>f</i>	7685,40

“En de som is of wordt bestreden, eerst door een intekeningslijst in de gemeente, dat tezamen heeft opgebracht eene som van fl. 1257,54, waarvan thans is ontvangen	<i>f</i>	909,38
Aan giften van kerkvoogdijen (uit de omg.) en andere personen	<i>f</i>	1765,32
Batig saldo van de rekening van de kosterij over 1883	<i>f</i>	713,08½
Batig saldo van de kerkelijke administratie over 1883	<i>f</i>	92,27½
Van de laan naar 't Meer (=Proostmeer)	<i>f</i>	965,05
Renteloos voorschot van 't Kerspel	<i>f</i>	650,--
Opgenomen kapitaal	<i>f</i>	2500,--
Nog tijdelijk opgenomen	<i>f</i>	90,29
Dus tezamen de som van	<i>f</i>	7685,40

Later aangevuld met:

Dan is er nog een intekeningsom op Mei 1885

Te vorderen, een som van *f* 348,12